

SALVIE

SALVIA OFFICINALIS (LABIATAE)

Den ”ægte” salvie (af ca. 550 arter) stammer fra de vestlige Middelhavslande. Det botaniske slægtsnavn *Salvia* er dannet af latin *salvare* ’læge’, *salvus* ’helbredt, frelst’ (jnf. talemåden *være eller komme i salveten*: i sikkerhed), artsnavnet *officinalis* betyder ’føres på apoteker’ (*officinet* er det rum på apoteket, hvor medicinen udleveres).

”Lægekunstens fader” Hippokrates brugte salvien bl.a. mod lungesygdomme. Iflg. Dioskurides og Plinius (1. årh. e.Kr.) virker planten urin- og mensesdrivende, sårlægende, blodstillende og opkvikkende, mod kløe, den styrker hukommelsen.

Munken Welfrid Strabo indleder i 800-tallet sin urtebog *Hortulus* med et hyldestdigt på latin til salvien – den er *sød i lugt, har virksomme kræfter, giver helbredende drik, er nyttig til at læge næsten alle menneskets sygdomme, så den fortjener altid at glæde sig ved en grøn ungdom*.

Abbedissen Hildegard von Bingen (1098–1179) skrev om salvien: *den som lider afforslimning og stinkende ånde skal koge salvie i vin og drikke den ofte; mod appetitmangel tjener en krydret blanding af salvie, kørvel og løg i eddike*.

En tysk håndskrift fra 1100-tallet anfører salvien som lægemiddel for kvindens fluor albus og mod skørbug.¹ En samling vers om lægeskolen i Salerno (Syditalien) fra o. 1100 udtrykker den overordentlig store værdi man i hele middelalderen tilskrev denne plante:

Salvien må vi finde som råd for alt,
vor redning og trøsterinde.

Den gør ens hoved stærkt og klart,
som modgift har den mange liv bevar’t.²

og videre spørges: Hvorfor skal mennesket dø, når der gror salvie i haven? (svaret er: fordi der ikke vokser nogen urt imod døden).

I et gammelt fransk rim hedder det, at salvien hjælper nerverne, med dens store magt læger den lamhed og jager feberen på flugt,³ og et gammelt engelsk ordsprog lyder:⁴

he that would live for aye (forever)
must eat sage in May.

Harpestræng-afskrifter o. 1300:⁵ salvie gives for syg lever, den knuste urt stiller blødning fra sår og læger giftigt bid, dens saft drikkes for hoste og sidesmerter, kløe på kønsorganerne bades med et afkog i vin.

Et dansk håndskrift fra 1400-tallet: de knuste blade af salvie, pil m.fl. planter indgives for lammelse; i juni skal man fastende drikke et udtræk af planten; den var bestanddel af salver for gift og øjenlidelser.⁶

Middelalderens skrifter nævner en lang række indikationer: svimmelhed, hoste, apopleksi, melankoli, mavesmerter, fordøjelses- og mensesbesvær, epilepsi, dysuri, udslæt.

Brunschwygk's *Liber de arte destillandi de simplicibus* 1500: planten lægges på blødende sår, gives for leversygdom der skyldes ukyskhed, mod maveonde, kløende testikler og livmodersygdomme.

Christiern Pedersens lægebog 1533: salvie indgår i midler for bl.a. hovedpine og ophørt menstruation; et vinafkog af salvie, lavendel og rosmarin drikkes mod malaria, et øl- eller vindekogt for lændesmerter, te af salvie og tidsel for sidesmerter, den knuste plante bruges som omslag for gigtsmerter, kogt med usaltet smør giver salvie en salve til podagra.

Bock's *Kräuterbuch* 1595 nævner salvie mod forgiftning, hoste, sidesting, sygdomme i urinvejene, dysenteri, udvortes forsvulster på kønsorganerne, giftige dyrebid, med nældeblade på betændt ørespytkirtel (parotitis).

Salvia (*Salvia officinalis*), ur Christian Egenolff, *Herbarum, arbum, fruticum, frumentorum ac leguminem*, Frankfurt, 1546.

Simon Paulli, *Flora danica* 1648: salvie er god for hovedet, livmoderen og nerverne, den hjælper kvinder som plejer at abortere; skælvene eller følelseløse hænder bades med et afkog eller udtræk af planten.

Næsten alle disse applikationer gentages i den nyere

FOLKEMEDICIN

Åndedrætsorganerne

Drogens hyppigste anvendelse var og er at indtage eller gurgle med et afkog for ondt i halsen, forkølelse og hoste: salvie, på den kan I lide, den stiller halsens kvide (Nordjylland), i det foreliggende materiale rapporteret fra Danmark, Norge, Tyskland, Østrig, Balkan, Rusland, England og USA,⁷ i Hessen og Bosnien mod lungelidelser, lunge-tb.⁸

Maven

Salvie-te tages generelt for mavesmerter,⁹ specielt mod slim i maven, diarré (Tyskland, Rusland);¹⁰ et alkoholisk udtræk blev regnet for mavestyrkende (Bosnien, Hercegovina).¹¹ Mod dårlig fordøjelse indtoges knust salvie med vin (Italien),¹² mod forstoppelse den tørrede droge i Vin (Sicilien).¹³ Siden 1800-tallet har salvierten været meget brugt i USA som middel mod tarmluft, som sådant anvendes den også af zigøjnere.¹⁴ Salvie indgik i et dekokt mod kolik,¹⁵ – børn med indvoldsorm fik salvierte (Falster o. 1900),¹⁶ i Sverige et afkog af salvie, birkeblade og pileurt.¹⁷

Urinvejene

Et infus af salvie mod nyrelidelser (Danmark, Tyskland, zigøjnere, Chile),¹⁸ for besværlig vandladning (Læsø),¹⁹ blærebetændelse

(Tyskland);²⁰ et afkog af salvie, kulsukker (*Symphytum*) og balsam (*Tanacetum balsamita*) mod vattersot (Balkan).

Gynækologisk

Et rødvinudtræk tages for hvidt udflåd, planten kogt med salt modvirker sterilitet;²¹ salviete mod mensesforstyrrelser og fluor albus (Tyskland),²² et infus af bladene er mensesdrivende (Chile);²³ anvendt til udskyldning mod gynækologiske blødninger (ruthenerne i Ungarn);²⁴ en dekokt af rod og blade for kvindesygdomme, kogt med kulsukker og balsam til drik mod livmodersygdomme (Bosnien).

Nervesystemet

Salviete er nerveberoligende (Italien),²⁵ modvirker nervøs hovedpine og appetitmangel (USA), hjælper for svimmelhed;²⁶ den knuste plante blandet med sukker spises for nervøst rystende hænder (1665),²⁷ bladene tygges og saften svælges for at styrke hukommelse (Franken);²⁸ teen drikkes som sovemiddel (Norge, Alabama).²⁹ Salvie anses for at styrke rygmarven.³⁰ – Et dekokt i vand eller vin har fra gl. tid været et husråd mod at svede om natten.³¹

Sår, betændelser

Bladene lægges på sår, brand- og frostsår (Danmark, Balkan),³² på vanskeligt helende sår, bylder o.a. betændelser bades med salviete (Tyskland, Schweiz, Italien),³³ bladene bindes på panaritium (Sverige).³⁴

Mundhulen skylles med salvieudtræk for hudløshed (Angel),³⁵ mod tandkødsbetændelse (Danmark, Tyskland, Østrig),³⁶ slimhindebetændelse, blev brugt af tyske tandlæger til mundskylning efter tandudtrækning,³⁷ til gurgling for hals-, strubehoved- og

mandelbetændelse (Danmark, Tyskland, Schweiz, Rusland, USA).³⁸ – En kone på Agersø lagde knust salvie blandet med alun på børns udslæt.³⁹

Andre infektioner

I Småland blev o. 1650 drukket salviete mod malaria. Dekoktet er taget for mæslinger (Norge, USA),⁴⁰ kighoste (Danmark, Norge, Tyskland),⁴¹ som feberstillende (Balkan, USA),⁴² brugt til mundskylning for børns trøske (Tyskland, Italien).⁴³

Diverse

Salviete drikkes for lever- og galdelidelser (Tyskland, zigøjnere, USA),⁴⁴ i Danmark som blodrensende, mod blegspot, nyresmerter og skørbug,⁴⁵ i Sydtykland mod svindsot,⁴⁶ på Balkan for sidenting, i Danmark, Norge og Tyskland for gigt og rheumatisme,⁴⁷ af zigøjnere mod forårstræthed.⁴⁸ – Mod hårraffald bades eller masseres hovedbunden med salviete;⁴⁹ salvie indgår i engelske og amerikanske hårtonika.⁵⁰

INDHOLDSTOFFER

Drogens medicinsk vigtigste bestanddel er en æterisk aromatisk olie, der udgør indtil 2.6 pct. af bladenes tørvægt, og garvestof (7.5–8 pct.). I olien forekommer cineol, borneol, kamfer, thujon ("salviol"), sistosterin, sesquiterpener, limoner, flavonoider, oleanol-, kaffe og ursolsyre. Drogen indeholder endvidere bitterstoffet pikrosalvin, harpiks, stivelse, protein, nitrater, furfuro, oksal-, asparagin- og klorogensyre, nikotinsyreamid, et saponin og glukosid, et østrogen princip.⁵¹

TERAPI

For nutidig skolemedicin er drogens terapeutisk vigtigste egenskab, at dens æteriske olie i mindre dosering reducerer svedafsondringen med 40–50 pct., f.eks. under puberteten, hos lungepatienter, om natten og i klimakteriet,⁵² hvorimod større doser (over 0.1 g) stimulerer svedskretionen og således kan anvendes som laktagogum (mammæ er udviklingshistorisk omdannede svedkirtler).

Drogen har en specifik virkning på fordøjelsen, betændelser i de øvre luftveje og kvindens bækkenorganer.⁵³ Den er krampe- og feberstillende, slimopløsende, urindrivende og sårlægende, modvirker dyspepsi og flatulens, sænker blodets tryk og sukkerprocent, stimulerer hjernen, hjertet og galdesekretionen,⁵⁴ tarmenes peristaltik og spytafsondringen (derfor appetitvækkende). Institutet for materia medica i Peking konstaterede 1974 i dyreforsøg, at drogen forøger glutamat-pyruvat transaminaserne, d.v.s. enzymer, der styrer døde kropscellers (f.eks. størknet blod) opløsning og udstødelse.⁵⁵

Et infus af bladene modvirker betændelse i mundhulen (stomatitis, gingivitis, angina, tonsillitis, faryngitis); en lokalt anæstetisk effekt kan skyldes oliens svagt narkotiserende virkning.⁵⁶

Siden klassisk oldtid blev salvien anvendt for ophørt menstruation o.a. gynækologiske sygdomme. En alkoholisk ekstrakt indeholder østrogen substans svarende til ca. 6.000 i.e. pr. kg tørret drogeog havde i dyreforsøg samme virkning som kønshormonet folliculin.⁵⁷

Kneipp anbefalede salviete for lever- og nyrelidelser, mavekræft og -sår, blandet med klorsur kalk til gurgling mod difteritis, pulveriseret salvie for astma, et mælkedekokt mod influenza.⁵⁸ – Homøpatien tilbereder af de grønne blade en essens mod bl.a. kraftig svedafsondring og gener under klimakteriet.⁵⁹

REFERENCER

- 1 185 13.
- 2 333 57, sml. 113 19.
- 3 140 701.
- 4 96 143; samme rim i tysk: *Die Heimat* 9, 1930, s. 228.
- 5 160 16f., 140, 274.
- 6 5 46, 92; Hauberg, Paul, 1927, *En middelalderlig dansk Lægebog*, København, s. 33, 45.
- 7 Brøndegaard, V. J., 1980, *Folk og flora* 4, København, s. 125 (m. litt.henvisn.); 55 1950; 334 80; 195 585; 267 37, 1938, 379; 28 137, 166; 257 174; 182 24, 89; 349 11, 16, 30, 151; 218 127; 53 66, 99, 106; 151 152; 98 11, 1957, 73.
- 8 28 137; 448 1, 1894, 381, 448, 451.
- 9 28 137, 166; 182 84, 89, 109, 128.
- 10 257 174; 134 257; 215 47f.
- 11 448 1, 1894, 381, 448, 451.
- 12 22 11, 1954, 6.
- 13 308 240.
- 14 299a 60.
- 15 221 125, 152, 237.
- 16 279 20965.
- 17 268 49.
- 18 12 31f.; 156 1, 215; 360 205; 134 257; 299a 60; 98 37, 1983, 222.
- 19 279 17923.
- 20 360 205.
- 21 221 282.
- 22 360 205.
- 23 98 37, 1983, 222.
- 24 404 93.
- 25 22 11, 1954, 6 og 13, 1956, 12.
- 26 221 234, 295.
- 27 182 84, 89, 109, 128.
- 28 58 177, 183.

Referensnyckeln för 19 artikler om planter återfinns på sidorna 333–342.

Salvia (*Salvia officinalis*), ur Franz Euguen Köbler's *Medizinal-Pflanzen in naturgetreuben Abbildungen mit kurz erläuterendem Texte*, 1883–1914.

- 29 195 585 (Elverum); 53 94.
 30 *Die Weltwoche*, 25/12 1957.
 31 326 1, 1796, 367f.; 82 186; 264 2, 363; 181 109; 257 174.
 32 *Udvalg for Folkemål*, top nr. 1047 (Drejøl); 279 18753 (Borris); 448 1, 1894, 451.
 33 134 257; 28 137, 166; 257 174; 97 176; 22 13, 1956, 6 (Valle d'Ossola).
 34 414 279 (Närke).
 35 78 1906/23; 3294.
 36 81 3.2, 1800, 30f.; 45 126; 257 174; 459 11, 1914, 171; 349 11, 16, 30, 151.
 37 97 176.
 38 279 12173; 181 109; 58 183; 163 48; 97 176; 277 4, 1889, 230 (valleafkog); 218 126 (dekokt med havre).
 39 131 255.
 40 334 80; 53 80; 11 51; 315 10, 1942, 33 (Rappahan-nock-ind. i Delaware).
 41 83 8; 334 80; 181 109.
 42 448 1, 1894, 381; 151 190.
 43 29 194; 105 41.
 44 360 205; 134 257; 299a 60.
 45 221 283; 156 1, 39, 43, 49; 12 31f.; Grundtvig, Fr. Lange, 1909, *Livet i Klokkergaarden*, København, s. 54 (Falster o. 1850).
 46 258 146.
 47 279 12162 (Nordfyn); 55 1948 (Vestloll.); 195 585; 28 137, 166.
 48 299a 60.
 49 *Uge-Magasinet* nr. 14, 1954.
 50 98 11, 1957, 73.
 51 98 11, 1957, 69; 134 256; 466 179; 23 2. Lieferung 1955.
 52 223 1, 312.
 53 112 187.
 54 2. Lieferung 8.
 55 154 157.
 56 134 256f.; 185 19.
 57 60 1940.1, 3533; 98 11, 1957, 72f.
 58 185 18.
 59 134 257.